

Anna Gałka

Główna Biblioteka Lekarska im. Stanisława Konopki, Oddział w Toruniu

TORUŃSKIE OBCHODY ROCZNIC KOPERNIKAŃSKICH – W 550-LECIE URODZIN MIKOŁAJA KOPERNIKA¹

Toruń celebrations of Copernican anniversaries on the 550th anniversary of the birth of Nicolaus Copernicus

Nie tylko astronom

Przypadające w 2023 roku 550. rocznica urodzin i 480. śmierci Mikołaja Kopernika skłaniają do ponownego przyjrzenia się jego postaci i wpływowi, jaki wywarł na sobie współczesnych i potomnych. Pomimo niewielkiej ilości źródeł traktujących o nim samym był i jest postacią powszechnie znaną. Od wielu lat popularne też jest w społeczeństwie obchodzenie rocznic związanych z jego urodzinami bądź śmiercią. Jako że takie uroczystości nie tylko upamiętniają bohatera, ale są bogatym źródłem wiedzy o samym społeczeństwie, które to upamiętnienie realizuje, warto prześledzić ich przebieg na przestrzeni ostatnich 550 lat. Być może uda się dowiedzieć czegoś więcej o oczekiwaniach względem postaci Mikołaja Kopernika, jakie mieli mieszkańcy Torunia, czy ulegały one zmianom wraz z upływem czasu, a jeśli tak, to w jaki sposób i czy udawało się je zaspokoić.

Mikołaj Kopernik urodził się 19.02.1473 r. w Toruniu, gdzie spędził dzieciństwo i wczesną młodość². Na studia wyjechał do Akademii Krakowskiej w 1491, skąd powrócił w 1495 r., by ponownie wyjechać w 1496 r., tym razem do Bolonii na studia prawnicze. W latach 1500–1501 przebywał na praktyce prawniczej w Rzymie. W 1501 na krótko wrócił do kraju, by ponownie odwiedzić Włochy w latach 1501–1503, w celu odbycia

1 Jest to rozszerzona wersja artykułu, który ukazał się w „Newsletter of Central Medical Library”, 2023, nr 2, s. 99–108.

2 K. Mikulski, *Mikołaj Kopernik. Środowisko społeczne, pochodzenie i młodość*, Toruń 2015, s. 346–348.

studiów lekarskich w najlepszym wówczas ośrodku nauczania medycyny w Europie, na uniwersytecie w Padwie³. W maju 1503 uzyskał doktorat z prawa kanonicznego w Ferrarze. Po latach nauki osiadł na stałe na Warmii, początkowo przebywając na dworze swojego wuja biskupa warmińskiego Łukasza Watzenrode w Lidzbarku, a od

Fot. 1. Współczesna instalacja – portret Kopernika, oparta na tzw. portrecie gimnazjalnym, na wystawie „Misterium słońca” w Ratuszu Staromiejskim

1510 we Fromborku. Dzięki protekcji wuja wstąpił w szeregi elitarnego grona kanoników kapituły warmińskiej⁴. Pracował jako zarządca dóbr kapitularnych, dyplomata i poseł w licznych podróżach do możliwych ówczesnego świata, wizytator oraz kanclerz kapituły warmińskiej. Sprawdzał się jako organizator przygotowań Olsztyna do odparcia grożącego miastu ataku Krzyżaków w 1520 r.⁵. Przy okazji sprawowanych funkcji sporządzał liczne dokumenty dotyczące bieżącej działalności. Były to pisma urzędowe z ramienia kapituły do przedstawicieli władz lokalnych i zagranicznych, bądź dokumenty o charakterze administracyjnym jak np. *Lokacje łąnów opuszczonych* z lat 1516–1521, czyli zapisy dotyczące transakcji majątkowych ludności chłopskiej na terenie dóbr kapituły warmińskiej⁶. W 1513 r. na wezwanie biskupa Pawła z Midelburga i z przyzwoleniem papieża Kopernik uczestniczył w pracach nad reformą kalendarza. W 1528 ukończył *Traktat o monecie*, opracowany na polecenie króla Zygmunta Starego, a dla miejscowej

ludności w 1531 sporządził tzw. takse chlebową dotyczącą norm wypieku chleba. Cały czas prowadził też praktykę jako lekarz kapituły warmińskiej. Nie jest to prawdopodobnie pełny wykaz zajęć, którym się poświęcał, ponieważ do naszych czasów zachowało się stosunkowo niewiele dokumentów poświadczających jego rozległe kwalifikacje. Za to o dokonaniach Kopernika na polu astronomii wiemy tylko dlatego, że zdecydował się pod koniec życia na publikację swojego największego dzieła *De revolutionibus*. Być może nie doszłoby do tego, gdyby nie przyjazd w 1539 r. do Fromborka niemieckiego matematyka Jerzego Joachima Retyka. On to zafascynowany teorią heliocentryczną

3 E. Sieńkowski, *Mikołaj Kopernik jako lekarz*, Toruń 2010, s. 2.

4 J. S. Skalski (oprac.), *Mikołaj Kopernik*, [w:] *Zasługi dla medycyny*, pod red. J.H. Skalskiego i R.W. Gryglewskiego, Poznań 2009, s. 30–33.

5 K. Górski, *Mikołaj Kopernik. Środowisko społeczne i samotność*, Toruń 2012, s. 273–276.

6 M. Kopenik, *Lokacje łąnów opuszczonych*, wydał M. Biskup, Olsztyn 1983, s. VII–VIII.

wszechświata skłonił starego mistrza do wyrażenia zgody na publikację. *O obrotach* ukazało się w drukarni w Norymberdze w 1543 r. Sam Kopernik nie zobaczył jednak wydruku swego dzieła, będąc od grudnia 1542 w ciężkim stanie po prawdopodobnym udarze mózgu. Zmarł 24.05.1543 r. i został pochowany w katedrze we Fromborku⁷.

Pamięć o Koperniku

Mikołaj Kopernik cieszył się za życia zasłużoną sławą, głównie jako lekarz. Praktykę podjął w 1504 r., zaraz po powrocie do Lidzbarka ze studiów medycznych w Padwie. Został lekarzem swojego wuja biskupa Łukasza Watzenrode, a przy okazji całej kapituły warmińskiej. W 1512 r. przeniósł się do Fromborka, gdzie pozostał do końca życia, przez cały czas prowadząc praktykę lekarską i będąc w tamtym czasie jedynym medykiem na tym terenie⁸. Do jego pacjentów należeli kolejni biskupi

Fot. 2. Plakat z Kopernikiem reklamujący Światowy Kongres Kopernikański, na Rynku Staromiejskim

7 K. Górski, *Mikołaj...*, op. cit., s. 273–276.

8 E. Sieńkowski, *Mikołaj...*, op. cit., s. 1–12.

warmińscy, bracia z kapituły, ale też ludność miejscowa, zwłaszcza pacjenci szpitala św. Ducha we Fromborku. Jako autorytet w dziedzinie medycyny był wzywany na liczne konsylia do Gdańska, Olsztyna, Elbląga, Królewca. Prowadził korespondencyjne konsultacje z lekarzem króla Zygmunta Starego – Benedyktem Solfą. Służył swą wiedzą na dworze księcia Albrechta Hohenzollerna⁹. Prowadził praktykę lekarską przez prawie czterdzieści lat swego życia i został zapamiętany jako dobry medyk, o czym świadczy chociażby jego epitafium w kościele św. Janów w Toruniu z końca XVI w., ufundowane przez lekarza toruńskiego Melchiora Pirnesiusa ku pamięci swego kolegi po fachu¹⁰. Podobnie rzecz się miała, jeśli chodzi o działalność Kopernika na polu ekonomicznym – *Traktat o monecie*, czy administracyjnym – m.in. *Lokacje łańców opuszczonych*. Jednakże wraz z upływem czasu pamięć komunikacyjna, przekazywana bezpośrednio z pokolenia na pokolenie i mogąca trwać trzy generacje, uległa zatarciu. Zmarli ludzie znający go osobiście, a jedyni krewni, czyli dzieci siostry Mikołaja Katarzyny, nie osiągnęły wystarczająco wysokiej pozycji społecznej, żeby kultywować tradycje rodowe i pamięć o osiągnięciach znamienitych przodków^{11, 12}. Inaczej sprawa się miała, jeśli chodzi o Kopernika jako astronoma i matematyka, autora *De revolutionibus*. Księga ta wydana została po raz pierwszy w 1543 r. w Norymberdze, po raz drugi w 1566 r. w Bazylei, a także po raz trzeci w 1617 w Amsterdamie, mimo że od roku 1616 była już umieszczona na indeksie ksiąg zakazanych. Nakład był niewielki, a księga droga, lecz dotarła ona do rąk ówczesnej elity intelektualnej Europy i była przez nią czytana i komentowana¹³. Świadczą o tym liczne zapiski na marginesach większości egzemplarzy zachowanych do naszych czasów, które odkrył i zbadał profesor historii nauki na Uniwersytecie Harvarda – Owen Gingerich¹⁴. Tak więc Kopernik jako astronom, a przede wszystkim jako genialny matematyk był znany i ceniony w kręgach naukowych. Spora część naukowców wprawdzie nie podzielała bądź nie rozumiała podstaw jego teorii, lecz nie odmawiała mu wielkości dokonań i światłego umysłu, wchodząc z nim w naukowy dyskurs, a przez to niejako unieśmiertelniając jego imię¹⁵.

9 Z. Mamela, *Kopernik jako lekarz kapituły warmińskiej i medycyna jego czasów*, Toruń 1997, s. 5–48.

10 J. Flik, J. Kruszelnicka, *Epitafium Mikołaja Kopernika w bazylice katedralnej św. Janów w Toruniu*, Toruń 1996, s. 3.

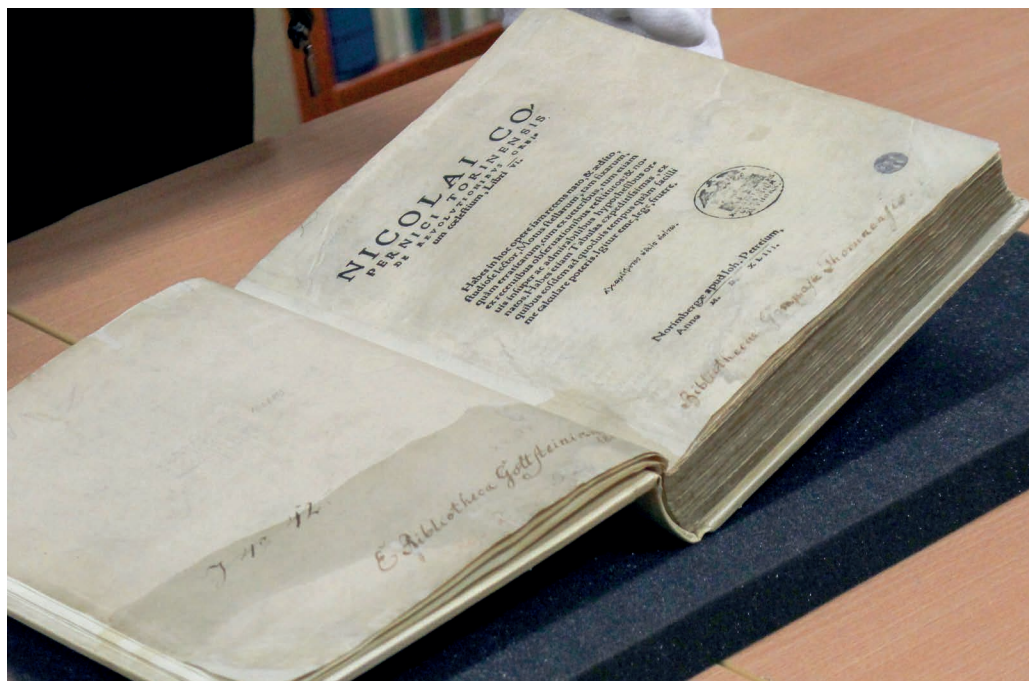
11 K. Mikulski, *Kopernik wciąż odkrywany*, „Głos Uczelni” 2023, nr 9–10, s. 6–9.

12 S. Roszak, A. Wieczorek, *Mikołaj Kopernik. Życie po życiu. Osiemnastowieczne księgi pamięci*, Toruń 2023, s. 61.

13 J. Gawłowicz, *Podobno bojaźliwy kanonik*, „Głos Uczelni” 2023, nr 9–10, s. 63–69.

14 O. Gingerich, *Książka, której nikt nie przeczytał*, Warszawa 2004, s. 271.

15 H. Łaskiewicz, *Corpus Mysticum vs. Corpora Terrestria: kościół rzymskokatolicki wobec Mikołaja Kopernika XV-XXI w.*, [wykład na Światowym Kongresie Kopernikańskim 12–16.09.2023].

Fot. 3. „O obrotach” wydanie pierwsze z 1543, ze zbiorów Książnicy Kopernikańskiej

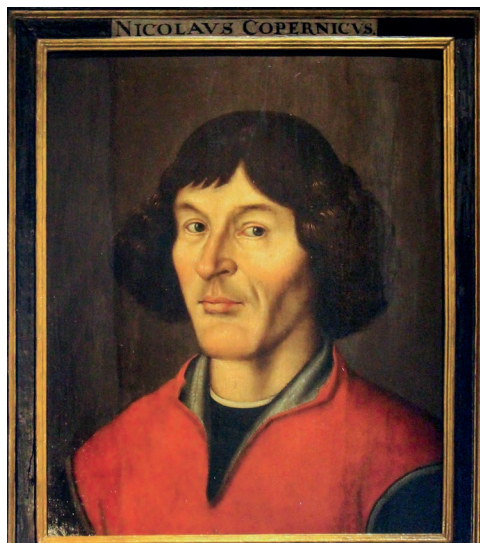
Pamięć toruńska

Najstarszymi, materialnymi dowodami pamięci o Koperniku w Toruniu są: jego portret zwany gimnazjalnym oraz epitafium w kościele św. Janów. Portret jest obecnie własnością Muzeum Okręgowego w Toruniu i wisi w sali mieszczańskiej ratusza. Przedstawia popiersie Mikołaja Kopernika bez dodatkowych atrybutów. Został on namalowany ok. 1580 r. przez nieznanego artystę na desce dębowej. Nie wiemy, z czyjej inspiracji powstał. Jest najstarszym znanym obecnie obrazem sztalugowym przedstawiającym astronoma i najlepszym artystycznie. Postać na nim przedstawiona uosabia renesansowy ideał człowieka mądrego, wytwornego i szlachetnego¹⁶.

Pochodzącym z tego samego okresu dziełem jest epitafium ufundowane ok. 1582 r. przez toruńskiego lekarza Melchiora Pirnesiusa. Znajduje się ono w kościele św. Janów, do którego uczęszczała rodzina Koperników. Na przestrzeni lat było poddawane licznym naprawom, które mocno zmieniły jego charakter i wizerunek. Na początku było upamiętnieniem Kopernika jako lekarza, o czym świadczyły zioła w jego ręce na portrecie

16 J. Flik, *Portret Mikołaja Kopernika z Muzeum Okręgowego w Toruniu. Studium warsztatu malarskiego*, Toruń 1990, s. 105–109.

i wyrazem hołdu Pirnesiusa dla swojego wybitnego kolegi po fachu, toruńczyka i humanisty. Po gruntownej renowacji na początku XVII w. przeprowadzonej przez jezuitów, atrybuty lekarskie zostały zamalowane i zastąpione astronomicznymi – cyrklem i sferą armilarną. Stało się tak dlatego, że Kopernik-astronom stawał się rozpoznawalny,

Fot. 4. Portret Mikołaja Kopernika, pol. XVI w., autor nieznanym, obecnie w Ratuszu Staromiejskim

zwłaszcza w zachodniej Europie, natomiast Kopernik-lekarz powoli znikał z pamięci potomnych, a goście odwiedzający Toruń i szukający pamiątek po uczonym woleli widzieć jasny przekaz, zgodny z ich oczekiwaniami, mówiący o naukowcu matematyki i astronomie. Przy okazji konserwacji do górnej części epitafium dodano portret króla Jana Olbrachta zmarłego w Toruniu, co było wyrazem nobilitacji astronoma. W pierwszej połowie XVIII w. epitafium przeszło kolejną renowację i przy okazji dołączono do niego informację o fundatorze tej restauracji, czyli o królewskim poczmistrzu toruńskim Jakubie Rubinkowskim, który tak oto chciał upamiętnić Kopernika: „Mikołajowi Kopernikowi, toruńczykowi, matematy-

kowi o niezwyklej wnikliwości, zmarłemu na Warmii w swej kanonii w roku 1543 [...] wielce znanemu u obcych, by pamięć o tak wielkim mężu nie zginęła w jego Ojczyźnie, ta pamiątka została wystawiona. Zaś w roku 1733 została odnowiona i odrestaurowana przez znakomitego Jakuba Kazimierza Rubinkowskiego radcę, nadpoczmistrza toruńskiego”¹⁷.

Zainteresowanie toruńskim epitafium Mikołaja Kopernika pojawiło się dosyć wcześnie, bo już w 1616 Marcin Csombor, Węgier podróżujący po Polsce, w swych notatkach z podróży wspomina o nim jako o upamiętnieniu „słynnego astrologa”¹⁸. Także Francuz Charles Ogier w swoich *Dziennikach z podróży do Polski* z 1635 r. pisze o wrażeniach, jakie odniósł, oglądając pamiątkową tablicę¹⁹. Prawdopodobnie także profesor Akademii Krakowskiej Jan Brożek, badacz spuścizny kopernikowskiej, podczas pobytu w Toruniu

17 J. Flik, J. Kruszelnicka, *Epitafium...*, op. cit., s. 3.

18 Ibidem, s. 12.

19 J. Małłek, *Mikołaj Kopernik. Szkice do portretu*, Toruń 2015, s. 186.

udał się do kościoła św. Janów, by sporządzić kopię portretu tam umieszczonego²⁰. W ich ślady poszli inni goście przybywający do miasta, którzy uznali za istotne, żeby na własne oczy zobaczyć miejsce upamiętnienia wielkiego astronoma.

W XVIII w. sława toruńskiego uczonego zaczęła zataczać coraz szersze kręgi, a to za sprawą m.in. rozwoju prasy – tzn. czasopism uczonych, czyli naukowych periodyków redagowanych przez erudytów. Przykładowo w toruńskim *Das Gelahrte Preussen* redagowanym przez dwóch wybitnych profesorów Gimnazjum Toruńskiego – Michała Lilienthala i Jerzego Piotra Schultza zadbano o przybliżenie czytelnikom postaci Mikołaja Kopernika, umieszczając w październikowym numerze pisma z 1723 r. biogram astronoma. Pojawia się on także na łamach *Preussischer Tales-Tempel* przy okazji przedruku z 1605 r. rozważań o Janie Dantyszku, gdzie występuje jako przyjaciel i współpracownik biskupa²¹. Za prasą przyszła też chęć na upamiętnienie Kopernika w bardziej spektakularnej formie, jaką jest pomnik. O pomniku mówiono już wcześniej, propozycje jego postawienia padały z różnych stron, jak chociażby ze strony dyplomaty francuskiego Antoine’a Felixa de Montiego, przebywającego w Toruniu w latach trzydziestych XVIII w. Dopiero jednak książę Józef Aleksander Jabłonowski, wybitny erudyta czasów saskich, zafundował popiersie astronoma. Wykonał je w 1766 r. rzeźbiarz krakowski Wojciech Rojowski z przeznaczeniem na Rynek Staromiejski. Rada Torunia nie była jednak zadowolona z wyglądu pomnika i jak tylko się dało zwlekła z ustawieniem go na rynku. W końcu, na wyraźne polecenie Stanisława Staszica będącego w 1809 r. referendarzem Rady Stanu, popiersie stanęło w kościele św. Janów, pod epitafrum kopernikowskim i stoi tam do dzisiaj²².

Wiek XVIII to czas aktywizacji mieszkańców Torunia odnośnie do poszukiwań pamiątek po wielkim uczonym. Usiłowano np. ustalić, w którym domu, a nawet pokoju przyszedł na świat Mikołaj. Dążono do nadania lokalnym legendom wagi prawdy historycznej,

Fot. 5. Epitafium Mikołaja Kopernika, koniec XVI w., obecnie w katedrze św. Janów w Toruniu

20 J. Flik, J. Kruszelnicka, *Epitafium...*, op. cit., s. 12–13.

21 S. Roszak, A. Wieczorek, *Mikołaj Kopernik. Życie po życiu. Osiemnastowieczne księgi pamięci*, Toruń 2023, s. 20–31.

22 Z. Libiszowska, *Pomniki i pamiątki kopernikańskie w XVIII w.*, [w:] Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. Nauki Humanistyczno-Społeczne, seria I, z. 105, B. Baranowski (red.), *Mikołaj Kopernik. Materiały z sesji naukowej poświęconej rocznicy Mikołaja Kopernika*, Łódź 1974, s. 69–74.

podkreślając z dumą przynależność Kopernika do rodzinnego miasta. Mnożyły się indywidualne inicjatywy mieszkańców mające na celu jego upamiętnienie, jak np. umieszczenie przez właściciela posesji rzekomego domu Koperników makiety kuli ziemskiej na szczycie studni. Robiono to dla indywidualnej satysfakcji, ale także dla zaspokojenia potrzeb przyjeżdżających do miasta gości. Goście tacy jak np. przybywający z Anglii pan Wraxall, który w 1778 odwiedził Toruń, pragnęli zobaczyć miejsca związane z genialnym uczonym, by móc potem pochwalić się tym faktem np. w swoich pamiętnikach^{23, 24}.

Pamięć zbiorowa

O ile w poprzednich wiekach przeważała raczej indywidualna potrzeba uhonorowania pamięci wielkiego astronoma, to na początku XIX w. już bardzo widoczne stało się dążenie do zbiorowego czczenia tej pamięci. Tym bardziej że zdjęcie w 1822 r. *O obrotach* z indeksu ksiąg zakazanych, a tym samym ostateczne „oczyszczenie z win” Kopernika sprawiło, że chęć celebrowania takich uroczystości jak np. urodziny stała się dla wielu bardzo atrakcyjna. Ta potrzeba i brak satysfakcjonującego upamiętnienia wielkiego astronoma, chociażby w postaci pomnika, skutkowały tym, że myśl o obelisku była żywa i wśród mieszkańców Torunia, i wśród przyjezdnych.

Fot. 6. Popiersie Mikołaja Kopernika, 1766, aut. Wojciech Rojowski, obecnie w katedrze św. Janów w Toruniu

W burzliwym roku 1809, gdy w Toruniu zagościła nagle Rada Stanu, naczelna władza administracyjna Księstwa Warszawskiego, jej referendarz Stanisław Staszic wystąpił z inicjatywą fundacji pomnika i przekazał dar pieniężny na ten cel z własnych zasobów. Miało to zainicjować zbiórkę potrzebnych funduszy. Pomysł został zaakceptowany, a projekt budowy pomnika znalazł się pod patronatem władz państwowych. Uroczystość położenia kamienia węgielnego wyznaczono na 15.08.1809 r., w urodziny Napoleona. Monument miał stanąć na Rynku Staromiejskim od strony południo-

wo-wschodniej. Dokumenty nie dotarły do odpowiednich władz we właściwym czasie i uroczystość musiano przełożyć na 20.09.1809 r. Punktualnie o godz. 12 w południe

²³ Ibidem, s.70.

²⁴ A. Tujakowski, *Kopernikowskie pomniki*, „Rocznik Toruński” 1973, 8, s.15.

20 września na rynku w asyście wojska pojawili się reprezentanci najwyższych władz państwowych departamentu bydgoskiego, wojskowych i miejskich, by po uroczystej mowie i odczytaniu ody na cześć Kopernika pióra Ludwika Osińskiego złożyć kamień węgielny w przygotowanym wcześniej miejscu. Następnie udano się na uroczysty obiad na sto osób i bal w kasynie oraz oglądano iluminację miasta. Do postawienia pomnika jednak ostatecznie nie doszło z powodu słabego odzewu ewentualnych sponsorów, a w dalszych latach upadku Księstwa Warszawskiego. W 1815 r. pozostała ze zbiórki kwotę zabrano do Warszawy, by dołączyć ją do funduszy na warszawski pomnik Kopernika²⁵.

Zbliżająca się 300-letnia rocznica śmierci Kopernika w 1843 r. stała się okazją do pierwszej szerszej dyskusji nad dorobkiem Kopernika i znaczeniem dla nauki jego dzieła. Powrócono też do idei uczczenia astronoma. W 1839 zostało zawiązane przez niemieckie mieszczaństwo toruńskie towarzystwo zwane „towarzystwem pomnikowym”. Pierwotnie nie wszyscy myśleli o postawieniu pomnika, jednak w końcu ten pomysł przeważał. Niestety ponownie nie udało się zebrać odpowiednich środków. Pomysł mógł zostać zrealizowany dopiero w 1853 r., gdy pieniądze wreszcie się znalazły²⁶.

Pomnik zamówiono u Christiana Friedricha Tieck’a, znanego niemieckiego rzeźbiarza z Berlina. Było to jedno z ostatnich jego dzieł. Pomnik ukończony wcześniej, przewieziony do Torunia, czekał na swoją inaugurację²⁷. Wykonany został z brązu, na cokole umieszczono złoty napis po łacinie: „Mikołaj Kopernik, toruńczyk. Ruszył ziemię, zatrzymał słońce”. Uroczyste odsłonięcie

Fot. 7. Pomnik Mikołaja Kopernika, 1853, aut. Christian Friedrich Tieck, obecnie w Toruniu, na rynku Starego Miasta

25 *Wywód słowny założenia pomnika w Toruniu sławnemu rodakowi Kopernikowi w tem mieście zrodzonemu wygłoszony dnia 20 września 1809 roku*, [opr.] M. Niedzielska, Toruń 1993, s. 5–11.

26 M. Niedzielska, *Jubileusz kopernikowski 1843 roku w Toruniu i w Prusach – projekt pomnika i dyskusja nad narodowością*, [wykład na Światowym Kongresie Kopernikańskim 12–16.09.2023].

27 C. Czok, *Friedrich Tieck: Christian Friedrich Tieck, przedstawiciel klasycyzmu (1776–1851)*, Toruń 2012, s. 5.

pomnika w asyście mieszkańców Torunia i władz miało miejsce 25.10.1853 r.²⁸. Była to ostatnia uroczystość obchodów rocznic kopernikowskich nie nacechowana jeszcze nacjonalizmem. Złoty napis na cokole pomnika był neutralny i przez to zachował się do dzisiejszych czasów.

Pamięć narodowa

Kolejna rocznica – tym razem 400-lecia urodzin Kopernika, obchodzona w Toruniu w lutym 1873 r., różniła się od poprzednich m.in. tym, że została przygotowana z dużym rozmachem i daleko wybiegała poza ramy lokalne. Odbывała się w bardzo skomplikowanych warunkach politycznych. Przedstawiciele obu stron zamieszkujących miasto – polskiej i niemieckiej – usiłowali zawłaszczyć pamięć o Koperniku na własne potrzeby. Konflikt miał charakter walki politycznej, ale także naukowej, bowiem spierano się o pochodzenie Kopernika. Przebieg uroczystości był szeroko komentowany w prasie lokalnej i zagranicznej²⁹.

Organizatorem obchodów ze strony niemieckiej było Copernicus-Verein für Wissenschaft und Kunst, które już w 1869 r. postanowiło uczcić rocznicę wydaniem *De revolutionibus*, co też udało się zrobić w styczniu 1873. Dedykowano dzieło cesarzowi Wilhelmowi I, który je całkowicie finansował. Ukazały się też pozostałe pisma i listy Kopernika w edycji Leopolda Prowego, prezesa Copernicus-Verein oraz znawcy i badacza spuścizny astronoma. Wydano je w Berlinie pod tytułem *Monumenta Copernicana*. W maju 1871 r. w domniemanym domu Kopernika przy dzisiejszej ul. Kopernika 30 umieszczono, na wniosek Prowego, tablicę pamiątkową.

Inicjatywa obchodów ze strony polskiej wyszła od członka Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, ks. Ignacego Polkowskiego. On to na posiedzeniu Towarzystwa Moralnych Interesów, w lutym 1870 r. wystąpił z wnioskiem o uczczeniu pamięci astronoma wydaniem monografii o Koperniku, albumu i portretu, a także wybiciem okolicznościowego medalu.

Projekt zaakceptowano, a nad obchodami patronat objęło, z racji braku towarzystwa naukowego w Toruniu, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Przewodniczącym komitetu obchodów został Karol Libelt. Rozpisano konkurs na życiorys Kopernika oraz wydano we wszystkich zaborach odezwę do Polaków, by godnie uczcili zbliżającą się rocznicę. Do publikacji dopuszczono po poprawkach dzieło ks. Polkowskiego pt. *Żywot Mikołaja Kopernika*, które ukazało się drukiem w styczniu 1873 r. Pozostałe

28 T. Krzemiński, *Kopernik i Copernicus: dwie pamięci o toruńskim astronomie*, [w:] Toruńskie rocznice kopernikańskie, fakty, ideologie, kreacje, Toruń 2023, s. 18–19.

29 R. Sudziński, *Obchody kopernikowskie w Toruniu w 1923 roku*, [w:] Rocznik Toruński, 9, 1974, s. 156–157.

prace Kopernika, czyli listy i pisma nie dotyczące astronomii, wydane zostały w tym samym czasie dodatkowo, w trzech tomach pod wspólną nazwą *Kopernikijana* czyli *materiały do pism i życia Mikołaja Kopernika*. 9 stycznia 1873 r. zawiązał się w Toruniu miejscowy komitet organizacyjny, nazwany później gospodarczym, który ustalił plan uroczystości. Miała się ona składać z uroczystej mszy świętej, akademii oraz obiadu. Natychmiast po uzyskaniu zgody władz miejskich na organizację imprezy,

Fot. 8. Medal pamiątkowy wybity z okazji 400 rocznicy urodzin astronoma – rycina

rozesłano w kraju i za granicą zaproszenia na obchody. Do miasta miał przybyć zamówiony u Jana Matejki obraz *Kopernik* oraz dwie prace polskiego rzeźbiarza Wiktora Brodzkiego, mieszkającego we Włoszech.

Niemiecki plan przygotowań przewidywał dwa dni uroczystości. 18 lutego miał odbyć się obiad powitalny i przedstawienie teatralne, natomiast na 19 lutego przewidziano spotkanie naukowe w ratuszu, bankiet w Dworze Artusa i zabawę w salonach ratusza. Wieczorem miasto i pomnik miały być odpowiednio oświetlone.

Jako że obydwie imprezy odbywały się w tym samym terminie, zabrakło wolnych lokali do wynajęcia przez komitety obchodów, przy czym faworyzowani byli Niemcy, którzy dodatkowo mieli dostęp do budynków miejskich oraz rządowych. Dlatego też niemieckie obchody skoncentrowały się wokół największych i najbardziej reprezentacyjnych budynków – Ratusza Miejskiego i Dworu Artusa. Polakom udało się wynająć o wiele skromniejszy hotel „Pod Trzema Koronami” oraz niewielką salkę z galerią przy ul. Wielkie Garbary. Obie strony zaprosiły na uroczystości licznych gości,

przedstawicieli uniwersytetów, środowisk studenckich, władze miast, w przypadku Niemców – władze państwowe, w przypadku Polaków – duchowieństwo katolickie. Zaproszeni zaczęli przybywać do miasta już 17 lutego. Komitety organizacyjne odbierały ich dorożkami z dworca kolejowego i rozwozili na kwatery. Zarejestrowani goście otrzymywali karnety wstępu na uroczystości i bilety

Fot. 9. Posąg Kopernika autorstwa Wiktora Brodzkiego z 1873 r. obecnie w Ratuszu Staromiejskim

na obiad i tego samego dnia udawali się na tzw. spotkania zapoznawcze w wyznaczonych przez organizatorów miejscach.

18 lutego Niemcy rozpoczęli świętowanie od oficjalnego powitania gości honorowych i prasy w Ratuszu Staromiejskim. Po przemówieniach wszyscy przenieśli się do Dworu Artusa, gdzie odbyło się przedstawienie teatralne zatytułowane *Copernicus*, podkreślające silnie przynależność Kopernika do niemieckiej kultury i nauki. Dzień zakończono uroczystą kolacją. Następnego dnia – 19 lutego – o 7 rano, z wieży ratusza można było usłyszeć śpiew zaproszonych chórów. Następnie w kilku szkołach wygłoszono wykłady o tematyce kopernikańskiej.

Środowisko polskie zaczęło obchody od uroczystej mszy świętej w kościele św. Janów o godz. 10. Świątynia została odświętnie udekorowana, przywieziono też posąg Kopernika autorstwa Wiktora Brodzkiego i ustawiono koło

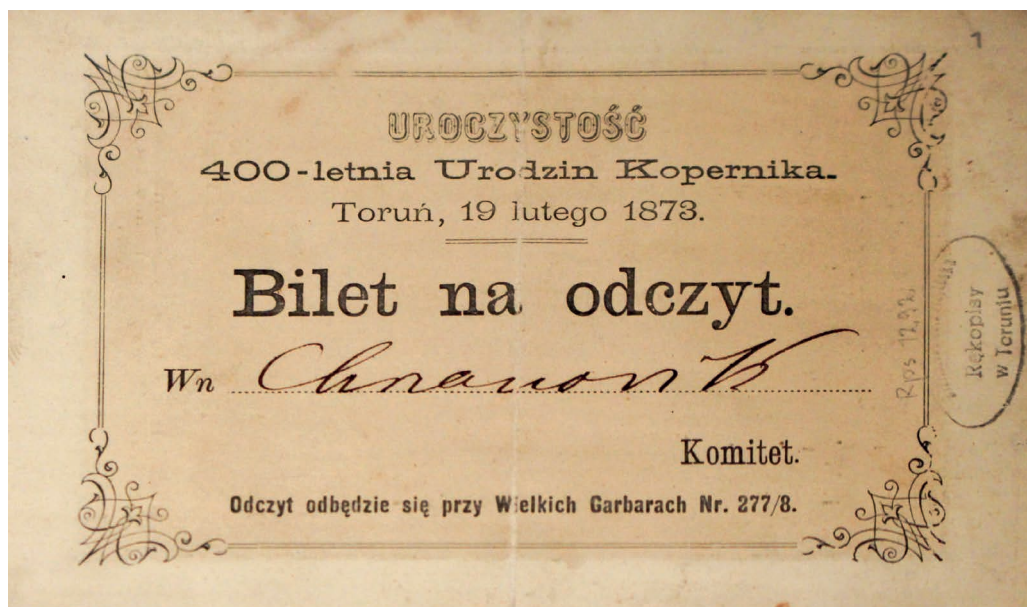
prezbiterium. Mszę celebrował kanonik Prądyński z Pelplina, a kazanie wygłosił ks. dr L. Jażdżewski, podkreślając silnie przynależność Kopernika do kultury polskiej. Po uroczystości goście rozeszli się zwiedzać miasto.

O godz. 12 równocześnie w ratuszu i sali przy ul. Wielkie Garbary odbyły się główne uroczystości. W ratuszu przemawiał dr Leopold Prowe, prezes Copernicus-Verein, podkreślając niemieckość Mikołaja Kopernika, a w sali przy ul. Wielkie Garbary dr Karol Libelt, przewodniczący komitetu naukowego, podkreślając polskość wielkiego astronoma. Następnie obie strony udały się na uroczyste obiady. Podczas obiadów pojawiła się konieczność zaproszenia gości z Włoch bawiących na niemieckich uroczystościach do wizyty u Polaków. Wbrew obawom, odbyło się to w bardzo kulturalnej atmosferze, a przy okazji obie strony wymieniły się prezentami. Ostatnim akcentem uroczystości był niemiecki bal na 900 osób w ratuszu.

Całe wydarzenie było szeroko relacjonowane i komentowane w prasie niemieckiej oraz polskiej wszystkich trzech zaborów, a także w innych krajach. Niektóre czasopisma wydały specjalny jubileuszowy numer poświęcony obchodom – w Toruniu zrobiła tak *Gazeta Toruńska*³⁰.

Wbrew obawom władz miejskich, obchody przebiegły w spokojnej atmosferze.

W 1923 r. uroczystościom 450. rocznicy urodzin Kopernika starano się nadać wyjątkowy charakter, bowiem odbywały się po raz pierwszy w niepodległej Polsce. Na każdym kroku podkreślano polskość wybitnego uczonego i jego przywiązanie do ojczyzny. Już w kwietniu 1920 r. postanowiono na III Ogólnopolskim Zjeździe

Fot. 10. Bilet na odczyt z okazji 400 rocznicy urodzin Kopernika, obecnie w zbiorach Domu Kopernika

Techników zebrać fundusze na tablicę pamiątkową, którą planowano wmurować na domu rodzinnym astronoma. Rozpisano konkurs, który wygrała praca porucznika Stanisława Małeckiego. Powołano Komitet Obchodu Rocznicy Urodzin Mikołaja Kopernika, którego prezesem został ówczesny prezydent Torunia – Stefan Michałek. Pierwsze posiedzenie komitetu kopernikowskiego miało miejsce 9.01.1923 r. w sali posiedzeń Rady Miejskiej. Przygotowania do uroczystości objęły także wydanie okolicznościowych publikacji i pamiątek. Były to m.in. materiały przygotowane dla uczniów przez Kuratorium Okręgu Szkolnego Pomorskiego, wydawnictwa popularnonaukowe,

30 T. Zakrzewski, *Toruńskie uroczystości kopernikańskie w 1873 r.*, [w:] *Rocznik Toruński*, 8, 1973, s. 21–69.

autorstwa m.in. L. A. Birkenmajera, J. Krassowskiego, W. Łęgowskiego i innych, a także publikacje ściśle naukowe na czele z dziełem L. A. Birkenmajera *Stromata Copernicana*. Wśród mieszkańców dużą popularnością cieszyły się licznie wydawane pocztówki okolicznościowe z wizerunkiem Kopernika, znaczki i różnego rodzaju cegiełki. Środki z ich sprzedaży zasiliły kasę komitetu kopernikowskiego.

Fot. II. Popiersie Kopernika autorstwa Wiktora Brodzkiego z 1873 r. obecnie w Domu Kopernika

Niestety zabrakło funduszy na realizację tablicy pamiątkowej w planowanej formie. W związku z tym musiano zrezygnować z tablicy brązowej na rzecz tańszej, marmurowej, oraz zredukować długość i dekoracyjność napisu. Ostatecznie zamieszczony tekst brzmiał: „Tu urodził się Mikołaj Kopernik 19 lutego 1473. Wstrzymał słońce, ruszył ziemię, Polskie wydało go plemię 1923”³¹.

W lokalnym czasopiśmie *Słowo Pomorskie* zamieszczono szczegółowy plan uroczystości, a ponadto ukazała się *Odezwa w sprawie obchodu 450-rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika* skierowana do mieszkańców i zapraszająca do liczego uczestnictwa we wspomnianej uroczystości³². Obchody rozpoczęły się w niedzielę 18.02.1923 r. o godz. 12, od koncertów tzw. spacerowych wykonywanych przez kapele wojskowe. W Dworze Artusa trwały wykłady o tematyce kopernikańskiej. Wieczorem z trzech stron miasta ruszyły pochody wojskowe z pochodniami

i orkiestrami, które podążały pod pomnik Kopernika na Rynku Staromiejskim. Cała starówka była odpowiednio oświetlona, a pomnik przybrany girlandami. O 19.30 odegrano hymn państwowy. W tym samym czasie w Teatrze Miejskim wystawiono sztukę Lucjana Rydla *Królewski jedynak*, a władze miasta przyjmowały kolejno przybyłych distinguished gości z zastępującym prezydenta Polski Wiceministrem Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Tadeuszem Łopuszańskim na czele. Następnego dnia 19.02.1923 r. od wczesnych godzin rannych odbywały się wykłady

31 R. Sudziński, *Obchody...*, op. cit., s. 159–177.

32 *Uroczystości kopernikowskie w Toruniu* [brak aut.], „Słowo Pomorskie” 1923.02.15, r.3, nr 36, s. 3–4.

o tematyce kopernikańskiej, a o 10 rozpoczęła się msza św. w kościele parafialnym rodziny Koperników – św. Janów. Po nabożeństwie ruszył pochód w stronę domu astronoma przy ul. Kopernika 17, gdzie nastąpiło odsłonięcie tablicy pamiątkowej. Następnie pochód udał się na Rynek Staromiejski pod pomnik Mikołaja, gdzie wygłosili swe przemowy prezydent miasta i zaproszeni goście oraz złożono wieńce i wysłuchano koncertu chórów. O godzinie 13 w auli szkoły wydziałowej na pl. św. Katarzyny rozpoczęła się uroczysta akademicka, po zakończeniu której goście udali się na uroczyste śniadanie do Dworu Artusa.

Fot. 12. Tablica pamiątkowa z 1923 roku, z Domu Kopernika, informująca o miejscu jego narodzin, obecnie w Domu Kopernika

W tym dniu miało miejsce także uroczyste otwarcie Książnicy Miejskiej im. Mikołaja Kopernika w gmachu Toruńskiego Towarzystwa Naukowego przy ul. Wysokiej. Księgozbiór placówki pochodził ze zbiorów TNT, Biblioteki Gimnazjum Toruńskiego, Niemieckiego Związku Kopernikowskiego – Copernicus-Verein oraz zbiorów miejskich. Dzień zakończył się galowym przedstawieniem w Teatrze Miejskim oraz rautem w Dworze Artusa^{33,34}.

Obchody roku 1923 miały bardzo uroczyste i podniosły charakter. Mimo trudności finansowych związanych z kryzysem ekonomicznym w całym kraju, dołożono wszelkich starań, aby program był bogaty i należycie uczcił pamięć o wielkim Polaku i obywatelu Torunia. Tym razem obchody miały jednolity, polski charakter i nie były jak w 1873 r. rozbite na część polską i niemiecką³⁵. Przedstawiciele niemieckiego Copernicus-Verein brali udział w uroczystościach jako zaproszeni goście³⁶.

33 R. Sudziński, *Obchody...*, op. cit., s.153–177.

34 „Słowo Pomorskie. Numer jubileuszowy” [poświęcony Kopernikowi] 1923.02.18, r.3, nr 39, s.1–2.

35 T. Zakrzewski, *Toruńskie uroczystości...*, op. cit., s. 26.

36 K. Górski, *Środowisko społeczne...*, op. cit., s.71.

Fot. 13. Ulotka reklamująca uroczystości 450-lecia urodzin Mikołaja Kopernika

Następna okrągła rocznica kopernikańska przypadła na okres wojenny. 400-lecie śmierci wielkiego astronoma i równocześnie 470-lecie urodzin obchodzono w 1943 r. w Toruniu, będącym pod okupacją niemiecką. Sylwetka Mikołaja Kopernika była odbierana przez hitlerowców jako przykład geniuszu i wyższości rasy germańskiej nad innymi ludami. Twórca teorii nazistowskiej Alfred Rosenberg określił go jako „wytwór teutońskiej siły twórczej”³⁷. W wydanej w 1943 r. biografii astronoma została przedstawiona teoria o jedności kulturowej i etnicznej „starych Prus” z wielką niemiecką ojczyzną, o czym miały świadczyć m.in. obecność i dokonania Krzyżaków na tych terenach. Postać niemieckojęzycznego Kopernika, silnie identyfikującego się z tą ziemią, miała legitymizować germańskość tych obszarów. Taka postać zasługiwała na najwyższe uznanie ze strony niemieckiego społeczeństwa i godne uczczenie, z racji zbliżającej się rocznicy. Dlatego też hitlerowskie władze miasta już w połowie 1942 r.

37 T. Krzemiński, *Kopernik i Copernicus...*, op. cit. s. 26.

podjęty przygotowania do organizacji uroczystości kopernikańskich. Obchody miały mieć ogólnopaństwowy charakter, z uwzględnieniem Torunia, jako miasta im przewodzącego. Naczelne władze w Berlinie zaakceptowały te plany. W 1943 roku okazało się jednak, że ze względu na trudną sytuację wojenną, uroczystości ogólnoniemieckie nie odbędą się. Toruń nie wycofał się jednak ze swoich planów i w dniach od 22 do 24.05.1943 r. doszło do obchodów rocznicowych³⁸.

W Ratuszu została otwarta wystawa poświęcona Mikołajowi Kopernikowi, zaś w Dworze Artusa miejska orkiestra symfoniczna wykonała *Symfonię niedokończoną* Schuberta. Kulminacyjnym punktem uroczystości było położenie 24.05.1943 r. kamienia węgielnego pod nowy pomnik Kopernika i odsłonięcie makiety tegoż pomnika na obecnym placu Rapackiego, czyli Horst-Wessel-Platz. Obchodom przewodniczył namiestnik Forster³⁹. Autorem pomnika był Josef Thorak, czołowy artysta narodowego socjalizmu, o statusie „rzeźbiarza państwowego”. Tworzył on przeważnie monumentalne pomniki propagujące nazizm. Pomnik Kopernika także był zaplanowany jako wielki obelisk – 4,5 m wysokości na 1,3 m postumencie. Praca ta nie została jednak zrealizowana, ze względu na „trudności wojenne”. Dopiero w 1950 r., w rodzinnym mieście artysty – Salzburgu, postawiono jej mniejszą wersję⁴⁰.

Fot. 14. Uroczystość położenia kamienia węgielnego pod budowę pomnika Mikołaja Kopernika w Toruniu, 24 maja 1943 [autor: Kurt Grimm]

Źródło: historia.poszukaj.pl

38 *Okupacyjny Toruń w obiektywie Kurta Grimma. Niemiecka fotografia propagandowa ze zbiorów Muzeum Okręgowego w Toruniu*, oprac. red.: A.Mierzejewska, J.Zańska; oprac katalogu I. Markowska, Toruń 2018, s. 39–40

39 Ibidem, s. 27.

40 K. Kluczwajd, *Kopernikowy rok 1943*, [w:] Toruńskie roczniki kopernikańskie: fakty, ideologie, reakcje, s. 44–47.

Pamięć ideologiczna

Obchody rocznicy kopernikańskiej w 1953 r. stanowiły swego rodzaju rekompensatę za niemożność realizacji uroczystości 400-lecia śmierci Kopernika w 1943, z powodu okupacji hitlerowskiej. Świętowanie miało charakter ogólnopństwowy – jako Rok Kopernika – i zostało połączone z obchodami Roku Odrodzenia. Głównym organizatorem przedsięwzięcia była Polska Akademia Nauk. Władze państwowe objęły je swoim patronatem, wydając na ten cel ok 5 mln zł⁴¹. Obchody były bardzo zideologizowane. Z Mikołaja Kopernika stworzono postać swoistego bojownika materializmu, walczącego z zacofaniem panów feudalnych i wszechmocnym klerem, usiłującym trzymać lud w mrokach zabobonu. Rok Kopernika miał za zadanie „odsłonić szerokim masom patriotyczne wartości kultury Odrodzenia Polskiego, walkę jego koryfeusza [czyli Kopernika] o samodzielność narodu i niezależne, a silne państwo, o wyzwolenie spod wpływów kosmopolitycznego możnowładztwa duchownego i jego świeckich sojuszników spod wpływów Watykanu”⁴².

Zakres zaplanowanych działań związanych z rocznicą był duży. Przewidziane były liczne odczyty, referaty, spotkania naukowe na terenie całego kraju. Pod auspicjami PAN odbyły się dwie konferencje naukowe oraz po raz drugi, pierwszy miał miejsce w 1854 r., przetłumaczono na język polski *De revolutionibus*. Przygotowywano się do produkcji filmu fabularnego o Koperniku – powstały trzy scenariusze, z których wybrano i po licznych poprawkach zrealizowano w formie etiudy propozycje Nasfetera *Mikołaj Kopernik*.

O obchodach miała być szeroko informowana zagranica. Z krajami bloku wschodniego, a zwłaszcza z Czechosłowacją utrzymywano ściśle kontakty w sprawie obchodów rocznicowych. Zaowocowały one przekazaniem Polsce przez stronę czeską w 1953 r. rękopisu *O obrotach*⁴³.

Na tym tle obchody kopernikańskie w Toruniu wypadły raczej słabo. 28 czerwca 1953 r. otwarto w Muzeum Pomorskim, czyli dzisiejszym Muzeum Okręgowym pierwszą wystawę monograficzną poświęconą Kopernikowi. Uroczystego otwarcia dokonał minister szkolnictwa wyższego Adam Rapacki⁴⁴. Odbyły się także coroczne kulturalne imprezy urodzinowe, jak też sportowe oraz turystyczne, związane z działalnością

41 B. Popławski, *Obchody rocznic historycznych: Rok Kopernika i Rok Odrodzenia (1953)*, [w:] „Przegląd Historyczny” 2010, nr 3, s. 391.

42 Ibidem, s. 393–394.

43 Ibidem, s. 396.

44 K. Kluczajd, *Kopernikowy...*, op. cit., s. 52.

„Szlaku Kopernika”. Już po obchodach rocznicowych, w 1960 r., na krótko otwarto ekspozycję w dzisiejszym Domu Kopernika na ul. Kopernika 17⁴⁵.

Do obchodów 500. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika przygotowywano się bardzo starannie. Miały być, podobnie jak w 1953 r., ogólnopolskie, lecz Toruń jako miejsce urodzenia astronoma miał być potraktowany wyjątkowo. Zabiegało o to inten-

Fot. 15. Współczesny mural na domu przy ul. Gagarina w Toruniu

sywnie samo miasto, już od 1963 r. Wtedy to zaczęto organizować tzw. wieczornice poświęcone Kopernikowi, planowano rozbudowę bazy lokalowej uniwersytetu, rekonstrukcję zespołu staromiejskiego, uruchomienie szlaku kopernikowskiego oraz inne, liczne imprezy kulturalne i oświatowe.

Obchody miały ideologiczne podłoże i wymowę. Podkreślano, że: „My Polacy mamy jednakże niezaprzeczalny tytuł do tego, aby główne uroczystości i jubileusze

45 Ibidem.

odbywały się w naszym kraju, w szczególności w Toruniu oraz w Krakowie i Fromborku, gdzie urodził się, kształcił i prowadził swoje prace badawcze genialny Astronom”⁴⁶.

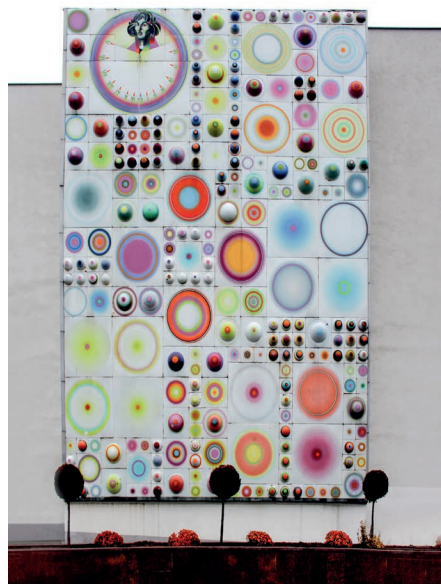
Największym beneficjentem jubileuszu swego patrona został założony w 1945 r. Uniwersytet Mikołaja Kopernika. Zaplanowano i zrealizowano w latach 1967–1973 i 1974–

1980 kampus uniwersytecki na Bielanach, powierzając prace nad nim uznanym specjalistom, w tym także artystom, takim jak Stefan Knapp, autor panneau na fasadzie auli.

Powołano Biuro Odnowy Zespołu Staromiejskiego, które swym programem objęło 106 budynków. Adaptowano na cele Domu Mikołaja Kopernika kamienicę przy ul. Kopernika 15.

Zmieniono układ komunikacyjny miasta, wyprowadzając ze starego miasta ruch samochodowy i linie tramwajową na obwodnice, czyli dzisiejszy Bulwar Filadelfijski i Wały gen. Sikorskiego. Nowy pomnik Kopernika nie powstał, ale stanęły w Dolinie Marzeń – G-nomon i przy pl. Rapackiego – Helios. Dwie rzeźby nawiązujące do tematyki kopernikańskiej⁴⁷.

W przeddzień rocznicy urodzin 18.02.1973 odbyła się w Toruniu uroczysta inauguracja

Fot. 16. *Dzieło Stefana Knappa z frontowej ściany auli UMK*

Roku Kopernikowskiego. Przybyli przedstawiciele władz państwowych i partyjnych, złożono wieńce pod pomnikiem na rynku, zwiedzono wystawę w Domu Kopernika, udano się na okolicznościową akademię do nowo otwartej auli UMK na Bielanach. 19.02.1973 w Sali Mieszczańskiej ratusza odbyła się coroczna, uroczysta wieczornica, podczas której odczyty zaprezentowali prof. Marian Biskup i doc. dr hab. Andrzej Woszczyk. Prof. Regina Smendzianka zakończyła spotkanie recitalem fortepianowym. Równolegle w Teatrze im. Wilama Horzycy odbyła się premiera sztuki Jerzego Broszkiewicza *Koniec Księgi VI*, w kinach nadal grano premierowy film

46 A. Saar-Kozłowska, *Dzieło Kopernika na wystawie malarskiej w toruńskim ratuszu w jubileuszowym 1973 roku*, [w:] *Toruńskie rocznice kopernikańskie: fakty, ideologie, kreacje*, s. 103–104.

47 M. Kłosiński, *Pomniki kopernikańskie '73 w Toruniu: pomiędzy zamierzonym a zrealizowanym*, [w:] *Toruńskie rocznice kopernikańskie: fakty, ideologie, kreacje*, s. 60.

Fot. 17. Dom Kopernika – stan obecny

Fot. 18. Rzeźba Helios na Placu Rapackiego

Petelskich *Kopernik*, a ulicami starego miasta ruszył pochód młodzieży przebranych w stroje historyczne⁴⁸.

We wrześniu odbył się Nadzwyczajny Kongres Międzynarodowej Unii Astronomicznej, oraz Kongres Międzynarodowy Unii Historii i Filozofii Nauki. Zorganizowano wystawę starodruków w Książnicy Miejskiej, występy zespołów ludowych, Międzynarodowy Festiwal Muzyki Epoki Kopernika, ogólnopolski zjazd Polskiego Towarzystwa Geograficznego o tematyce kopernikańskiej i wiele innych⁴⁹.

Obchody roku 1973 były jak do tamtej pory największymi i najbardziej uroczystymi. Przygotowywano się do nich z wieloletnim wyprzedzeniem, ale też realizacja niektórych z nich przeciągnęła się poza rok 1973. Do tej pory mieszkańcy miasta korzystają z obiektów powstałych z okazji 550. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika.

48 C. M. Iwaniszewska, *Obchody Kopernikowskie w Toruniu*, „Wszechświat” 1973, z. 7–8, s. 215–216.

49 A. Saar-Kozłowska *Dzieło...*, op. cit., s. 104.

Pamięć komercyjna

W 1993 przypadła 450. rocznica śmierci Kopernika oraz 520. jego urodzin. Po hucznych obchodach rocznicowych w 1973 r. tym razem świętowano raczej wstrzeźliwie. W całej Polsce, będącej w tym czasie w fazie transformacji ustrojowej po 1989 r., nie poświęcano zbyt wiele czasu i uwagi na organizację upamiętnień. Podobnie było w Toruniu.

Fot. 19. Pamiątki kopernikańskie z 1973 r. w zbiorach Domu Kopernika

Miały miejsce coroczne urodzinowe wydarzenia, typu: wykłady tematyczne – jak wystąpienie Stanisława Janiszewskiego z odczytem *Narodziny gwiazdozbiorów*, koncerty – jak występ chóru akademickiego UMK i męskiego *Copernicus* w Sali Mieszczańskiej ratusza, czy też Multi Cameraty z koncertem *Hommage'a Kopernik* w Pałacu Biskupów na Żeglarskiej czy też wystawy – jak *Kopernik w pamięci narodów* w Domu Kopernika⁵⁰. Pod pomnikiem Kopernika na Rynku Staromiejskim tradycyjnie złożono kwiaty, a w miejscowym dzienniku *Nowości* ukazało się kilka okolicznościowych artykułów – *Sporny astronom* Andrzeja Churskiego⁵¹, czy też żartobliwy *Urodzinowy prezent*

50 *Muzyka i gwiazdy*, [brak aut.] „Nowości. Dziennik Toruński” 1993.02.19–20, s.1–2.

51 A. Churski, *Sporny astronom*, „Nowości. Dziennik Toruński”, 19–20.02.1993, s. 8.

Romana Sucha o planach zwrotu Toruniowi warszawskiego pomnika Kopernika autorstwa Bertela Thorwaldsena⁵². Dla dzieci załączono krzyżówkę o Koperniku.

W 2010 r. miało miejsce bezprecedensowe wydarzenie związane z rocznicami kopernikańskimi, mimo że w tym roku rocznica nie była „okrągła” – mijało 537 lat od urodzin astronoma. Wtedy to właśnie 19.02.2010 r. „wrócił do domu na jeden dzień”⁵³. Doczesne szczątki Mikołaja Kopernika, ekshumowane z katedry we Fromborku, przed planowanym ponownym pochówkiem 22.05.2010 r., przywiezione zostały w asyście policji na jeden dzień do miasta, w którym się urodził. Wystawione zostały w kaplicy katedry św. Janów obok chrzcielnicy, przy której przyjął kiedyś chrzest. Cała ta operacja była możliwa, gdyż sukcesem zakończyły się wieloletnie poszukiwania miejsca pochówku Kopernika. Wiadomo było, że został pochowany w katedrze we Fromborku, której był kanonikiem, nie wiadomo zaś było dokładnie gdzie. Poszukiwania grobu trwały od 1802 r., kiedy to Towarzystwo Naukowe Warszawskie przeprowadziło swoje badania, które nie przyniosły rezultatu. Podobnie jak poszukiwania Napoleona z 1807 r. czy niemieckie sprzed wybuchu II wojny światowej. Po wojnie też nie brakowało teorii, gdzie znajduje się grób wielkiego astronoma i co jakiś czas ktoś usiłował go znaleźć. Kolejne badania przeprowadził w 2004/2005 r. archeolog i historyk sztuki Jerzy Gąssowski i jemu to właśnie udało się 24.08.2005 r. natrafić na szczątki, które po badaniach zidentyfikowano jako te należące do Mikołaja Kopernika. Skomplikowany proces poszukiwań opisał Jerzy Gąssowski we wspomnieniowej książce *Spotkanie z Kopernikiem. Kulisy odkrycia*⁵⁴. Nie wszyscy jednak uznali przeprowadzone badania za rzetelne i rozpoczął się spór między odkrywcą a m.in. dr. Tomaszem Kozłowskim, antropologiem z UMK, czy dr. Arkadiuszem Sołtysikiem, bioarcheologiem z Uniwersytetu Warszawskiego⁵⁵. Spór przeniósł się na łamy prasy i zataczał coraz szersze kręgi. Prof. Lidia Smentek z wydziału fizyki UMK stwierdziła, że: „wyniki badań dają mniej niż 33,3% prawdopodobieństwa, że znaleziono pochówek Kopernika”⁵⁶, a zapytany o stanowisko w tej sprawie rektor UMK prof. Andrzej Radziwiński stwierdził, że „oddaliśmy symboliczny hołd Mikołajowi Kopernikowi, mając świadomość, że to mogą nie być kości astronoma. Dla nas był to ważny symbol”⁵⁷. Spór trwał dalej, ale jak zauważył na łamach „Nowości” Ryszard Warta; „Kopernikowi zawdzięczamy

52 R. Such, *Urodzinowy prezent*, „Nowości. Dziennik Toruński”, 19–20.02.1993, s. 4.

53 A. Cichocka, *Wrócił do domu na jeden dzień. W 537 urodziny Mikołaja Kopernika Toruń oddał hołd astronomowi*, „Nowości”, 20.02.2010, s. 1.

54 J. Gąssowski, *Spotkanie z Kopernikiem. Kulisy odkrycia*, Toruń 2010.

55 A. Cichocka, Żegnamy największego z torunian, „Nowości”, 19.02.2010, s. 17.

56 A. Cichocka, *Hołd był, ale symboliczny*, „Nowości”, 22.02.2010, s. 3.

57 Ibidem, s. 2.

także to, że Toruń [...] ma tak świetnie rozpoznawalną na całym świecie markę – skarb, o którym mogą tylko marzyć fachowcy od promocji i miejskiego marketingu Toruń/Kopernik, Kopernik/Toruń – to walor, którego wartość będzie rosła”⁵⁸. Dlatego też podjęto decyzję o uroczystym pożegnaniu astronoma w rodzinnym mieście.

Rozpoczęło się o 8 rano wniesieniem trumny do katedry św. Janów, przy dźwiękach dzwonu Tuba Dei – uruchamianego tylko w wyjątkowych okolicznościach. O 9 rozpoczęła się msza święta pod przewodnictwem metropolity warmińskiego Wojciecha Ziemyby, na którą stawili się władze miasta i województwa, rektorzy uczelni z całej Polski, przybyli do Torunia na obchody 65-lecia UMK, duchowieństwo i mieszkańcy. Kazanie wygłosił ordynariusz toruński, biskup Andrzej Suski. Specjalnie przygotowana

*Fot. 20. Warta przy trumnie Kopernika –
19.02.2010*

trumna z repliką portretu Mikołaja Kopernika z katedry św. Janów została ustawiona w kaplicy w towarzystwie wart honorowych. Zmieniając się okresowo warty składały się z przedstawicieli władz miasta, samorządu wojewódzkiego, wojskowych, policjantów, strażaków, harcerzy, uczniów szkół Mikołaja Kopernika z całego województwa. Równocześnie na rynku ustawiony został telebim, na którym można było oglądać uroczystości. O 20 odmówiono modlitwę pożegnalną. Następnego dnia trumna wróciła do Fromborka, gdzie 22.05.2010 r. miał miejsce uroczysty pochówek⁵⁹.

Rok 2023 został ogłoszony Rokiem Mikołaja Kopernika. Stało się to na mocy „Uchwały Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 16 listopada 2022 r. ustanawiającej rok 2023 Rokiem Mikołaja Kopernika w 550. rocznicę urodzin”⁶⁰.

Senat wyjaśnił, że przypomnienie postaci Mikołaja Kopernika „ma na celu uświadomienie światowych zasług Polski i Polaków dla nauki oraz wzmocnienie współczesnych dążeń świata nauki i edukacji do podmiotowej obecności nauki w polskim życiu społecznym, gospodarczym i politycznym”, oraz dodał, że „po raz kolejny przypomina naszego wielkiego poprzednika dla zachęcenia młodych do inspirowania się tą niezwykle nowoczesną,

58 R. Warta, *Torunianie! Czapki z głów*, „Nowości” 19.02.2010, s. 2.

59 A. Cichocka, *Kopernik wrócił do domu*, „Nowości”, 20.02.2010, s. 3.

60 senat.gov.pl/prace/uchwały/?data=16.11.2022&kadencja=10 [dostęp: 13.01.2024].

jak na owe czasy i niezwykle interdyscyplinarną postacią”⁶¹. W ślad za Senatem RP poszedł Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego, wydając „Stanowisko Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 19 grudnia 2022 r. w sprawie ustanowienia roku 2023 w województwie kujawsko-pomorskim Rokiem Mikołaja Kopernika”⁶², oraz Rada Miasta Torunia, publikując „Stanowisko nr 9/22 Rady Miasta Torunia z dnia 15 grudnia 2022 r.” odnośnie ustanowienia okolicznościowej nazwy: *Rok 2023 Rokiem Mikołaja Kopernika w Toruniu*⁶³.

Fot. 21. Kolejka do zwiedzania Domu Kopernika w 550 rocznicę jego urodzin

Dlatego też obchody 550. rocznicy urodzin astronoma rozciągnęły się na cały rok 2023, a nawet na początek roku 2024, jak miało to miejsce w przypadku obchodów 550+1 rocznicy urodzin Kopernika w Domu Kopernika z dnia 18.02.2024 r., czy też *Nowych Obrotów* – finałowego spotkania naukowego, mającego miejsce w dniach 16–18.02.2024 i kończącego obchody rocznicowe.

61 Ibidem.

62 kujawsko-pomorskie.pl/rok-mikolaja-kopernika/stanowisko-kopernik [dostęp: 13.01.2024].

63 bip.torun.pl/uchwala/53023/stanowisko-nr-9-2022 [dostęp: 13.01.2024].

Zaplanowano wiele uroczystości specjalnie dla tego wydarzenia, chociażby Kongres Kopernikański, czy cykl wykładów w ramach Toruńskich Spotkań Kopernikańskich. Były jednak i takie, które organizowane cyklicznie w tym właśnie roku postanowiły nawiązać do postaci astronoma, jak np. Festiwal Światła Skyway czy 31. Finał WOŚP. Cieszyły się one dużą popularnością wśród mieszkańców i turystów.

Jeśli chodzi o wydarzenia naukowe, to rok rozpoczęła 26.01.2023 debata *Poruszył Ziemię, a czy nas porusza* w Książnicy Kopernikańskiej, podczas której zaproszeni goście przy udziale publiczności zastanawiali się nad odpowiedzią na wyżej postawione pytanie.

Fot. 22. Wystawa plenerowa „Ze wszech ksiąg najbardziej godna przeczytania. Wokół „De revolutionibus” Mikołaja Kopernika

Następnie w regularnych odstępach czasu odbywały się wykłady z cyklu Toruńskie Spotkania Kopernikańskie, prowadzone przez znawców tematu w różnych punktach miasta, niekiedy też w formie spacerów, jak to miało miejsce w przypadku spaceru po starym mieście podczas lipcowego spotkania TSK, czy po kampusie UMK podczas sierpniowej wyprawy. Tematykę kopernikańską poruszał też coroczny Toruński Festiwal Nauki i Sztuki, organizowany przez UMK, w tym roku pod hasłem *Pięć wieków po Koperniku*. Przygotowano liczne wystawy, m.in. we wnętrzach Archiwum Państwowego, Książnicy Miejskiej, Centrum Sztuki Współczesnej. Zaprezentowano także wystawy plenerowe np. na Rynku Staromiejskim czy na terenie kampusu uniwersyteckiego.

Wydano kilka książek o tematyce kopernikańskiej, zarówno naukowych, jak np. Mariana Chachaja *Mikołaj Kopernik. Czasy studenckie*, jak i bardziej popularnych, m.in. Wojciecha Orlińskiego *Kopernik. Rewolucje*. Autorzy przyjechali do miasta promować swoje prace.

Najbardziej doniosłym wydarzeniem naukowym roku w mieście był Światowy Kongres Kopernikański, przebiegający w Toruniu w dwóch turach. Pierwsza miała miejsce w dniach 19–21.02.2023 w okolicy urodzin uczonego i miała charakter odświętny, druga o charakterze „roboczym”, w dniach 12–16.09.2023. Pięć dni kongresu obfitowało w liczne wykłady naukowców z całego świata. Były one podzielone na kilka sekcji: historii astronomii, historii medycyny, kulturoznawczą, lekarską, nauczycielską i młodzieżową, a każda z nich na poszczególne panele, jak np. sekcja kulturoznawcza na panel antropologiczny, literaturoznawczy i historyczno-artystyczny.

Fot. 23. Rektorat i aula Uniwersytetu Mikołaja Kopernika – stan obecny

Spotkania odbywały się w kilku miejscach miasta: w kampusie UMK, na Jordankach, w ratuszu. Towarzyszyły im liczne wydarzenia towarzyszące, m.in. akcja *Zjedź jak Kopernik* zorganizowana w toruńskich restauracjach, koncert fortepianowy Mateusza Krzyżowskiego, wystawy m.in. kartek urodzinowych robionych przez dzieci dla Kopernika, kopernikańskich plakatów stworzonych przez studentów, filatelistyczna – Mikołaj Kopernik w walorach filatelistycznych, czy też plenerowa wystawa *Ze wszech ksiąg najbardziej godna przeczytania*. Wokół „*De revolutionibus*” Mikołaja Kopernika. Kongres wykroczył poza granice Torunia, by zagościć w Krakowie w dniach 24–26.05.2023 i Olsztynie – 21–24.06.2023⁶⁴.

W różnorakie wydarzenia obfitował Rok Kopernikański na terenie toruńskich placówek oświatowych. Zorganizowano liczne zajęcia dla dzieci w różnym wieku.

⁶⁴ Światowy Kongres Kopernikański – materiały organizacyjne, <https://kopernik550.umk.pl> [dostęp: 31.08.2023]

Dla tych najmłodszych były konkursy plastyczne i gry miejskie, dla tych starszych – konkursy wiedzy i warsztaty naukowe. Szczególnie uroczyście świętowano urodziny patrona I Liceum Ogólnokształcącego im. Mikołaja Kopernika, idąc 17.02.2023 roku w pochodzie spod szkoły pod pomnik Kopernika na Rynku Staromiejskim.

Jeśli chodzi o sport, to także nie pozostawano w tyle. Miały miejsce imprezy biegowe, marsze na orientację, nordic walking, rowerowe „masy krytyczne”, turnieje koszykówki

i siatkówki. W dniach 18–19.02.2023 odbyły się Halowe Mistrzostwa Polski w Lekkiej Atletyce, a między 26.03 a 1.04.2023 Halowe Mistrzostwa Świata w Lekkiej Atletyce. Postać Kopernika była obecna bądź to w nazwie imprezy – np. Toruńska Triada Kopernikańska, 46 Kopernikańskie Marsze na Orientację, Copernicus Volleyball Cup, bądź nie będąc obecną w nazwie, była umieszczana w innych materiałach reklamowych.

Bardzo bogato wyglądał też program imprez kulturalnych. Liczne wystawy, prezentacje, koncerty, przedstawienia teatralne, projekcje filmowe, gromadziły sporą liczbę odbiorców. Brały w nich udział prawie wszystkie instytucje kulturalne miasta na czele z Muzeum Okręgowym, Muzeum Etnograficznym, Książnicą Kopernikańską, Toruńską Orkiestrą Symfoniczną, Centrum Nowoczesności Młyn Wiedzy, Planetarium, Dworem Artusa, a także teatry, biblioteki

Fot. 24. Plenerowe przedstawienie teatralne Teatru Baj Pomorski na Rynku Staromiejskim

i kina. Dużym zainteresowaniem odbiorców cieszyły się zakrojone na wielką skalę takie imprezy jak, np. wystawa *Misterium Słońca. Kopernik, syn Renesansu* w Ratuszu Staromiejskim, o czasach studenckich Kopernika, czy „odwiedziny” w toruńskim ratuszu obrazu Jana Matejki *Astronom Kopernik, czyli rozmowa z Bogiem*, który miał przybyć do Torunia już wcześniej, z okazji 400. rocznicy urodzin uczonego. Doceniono także spektakle plenerowe – *Kopernik Odkrywca* Teatru Baj Pomorski, czy też *Pięć dni z życia Kopernika* wystawionego na dziedzińcu ratusza.

Na uwagę zasługują także takie nietypowe inicjatywy, jak kosmiczny tramwaj Mikołaja Kopernika poruszający się po Toruniu 17.02.2023, specjalnie ozdobiony sentencjami z dzieł astronoma i z aktorem odgrywającym jego postać na pokładzie. Popularne *Selfie z Kopernikiem*, podczas którego można było wspiąć się na specjalnie

przygotowane rusztowanie koło pomnika Kopernika na rynku i zrobić sobie zdjęcie twarzą w twarz z astronomem, czy też nasadzenia na terenie miasta konwalii – rośliny często towarzyszącej Kopernikowi na wizerunkach i z nim utożsamianej. Uznaniem cieszyła się także Wampiriada, czyli akcja oddawania krwi, tym razem organizowana pod hasłem *Wstrzymaj siebie i rusz czyjś ziemię*⁶⁵.

Fot. 25. Pamiątki kopernikańskie z 2023 r., w zbiorach Muzeum Okręgowego

Powyższe przykłady to tylko niewielki procent imprez poświęconych Kopernikowi w jubileuszowym roku 2023 na terenie miasta. Cieszyły się one dużą popularnością wśród mieszkańców i gości, i mimo że po tych obchodach, w przeciwieństwie do uroczystości z 1973, nie pozostaną pamiątki w postaci pomników czy budynków, to jednak przetrwają w pamięci uczestników jako wspomnienia, które być może będą inspiracją do przyszłych działań.

65 Opracowano na podstawie materiałów promocyjnych poszczególnych organizatorów oraz strony internetowej: <https://www.torun.pl/pl/kopernik550>.

Mikołaj Kopernik wielkim... był

Można to zdanie dokończyć na wiele sposobów: był wielkim uczonym, astronomem, naukowcem, lekarzem, odkrywcą... człowiekiem renesansu. Można też odnieść się do poszczególnych okresów historycznych.

Był wielkim uczonym – dla siebie współczesnych, jak dla Jerzego Joachima Retyka. Był wielkim lekarzem – dla innego lekarza, Melchiora Pirnesiusa. Był wielkim Polakiem – dla Polaków w XIX w. pod zaborami, czy później, na początku XX w. Był wielkim Niemcem – dla Niemców w czasie dominacji niemieckiej na terenach, na których żył. Był wielkim „symbolem wiekowych korzeni postępowego socjalizmu” dla Biura Politycznego KC PZPR. Był wielkim „gadżetem” i twarzą miasta – nie tylko dla Torunia.

Każda epoka miała „swojego” Kopernika, stwarzała taką jego postać, jaka była potrzebna tu i teraz, by realizować określone wymagania czasów. Czerpała z jego wszechstronności człowieka renesansu, eksploatowała te jego cechy i dokonania, które akurat były popularne lub nadawały się do popularyzacji w określonym momencie. Mimo że był autorem kontrowersyjnej na tamte czasy teorii, sam postacią kontrowersyjną nie był. Ceniony lekarz, uczony, urzędnik, po pracy miał wprawdzie astronomiczne hobby, ale było ono znane dokładniej tylko niewielkiej liczbie osób. Po śmierci, gdy upubliczniono jego odkrycia, a *O obrotach* znalazła się na indeksie książek zakazanych, to i tak ją dalej wydawano, czytano i dyskutowano. Bardzo szybko stał się jedną z szeregu osób wielkich, o których należy pamiętać. Mimo że nie wszyscy popierali jego teorie, to nikt nie spieszył się, by go strącać z pomników. Wprost przeciwnie – stawiano mu pomniki. Postać Mikołaja Kopernika stała się symbolem dla różnego rodzaju ideologii, potrzeb, konieczności i zanosi się na to, że w przyszłości prawdopodobnie nim pozostanie.

Bibliografia:

1. Churski Andrzej, *Sporny astronom*, „Nowości. Dziennik Toruński” 1993.02.19–20, s.8
2. Cichocka Alicja, *Hold był, ale symboliczny*, „Nowości. Dziennik Toruński” 2010.02.22, s.3
3. Cichocka Alicja, *Kopernik wrócił do domu*, „Nowości. Dziennik Toruński” 2010.02.22, s.3
4. Cichocka Alicja, *Wrócił do domu na jeden dzień. W 537 urodziny Mikołaja Kopernika Toruń oddał hold astronomowi*, „Nowości. Dziennik Toruński” 2010.02.20, s.1
5. Cichocka Alicja, *Żegnamy największego z torunian*, „Nowości. Dziennik Toruński” 2010.02.19, s.1
6. Czok Claudia, *Friedrich Tieck. Christian Friedrich Tieck przedstawiciel klasycyzmu (1776–1851)*, Toruń 2012
7. Flik Józef, *Portret Mikołaja Kopernika z Muzeum Okręgowego w Toruniu. Studium warsztatu malarzkiego*, Toruń 1990
8. Flik Józef, Kruszelnicka Joanna, *Epitaforium Mikołaja Kopernika w bazylice katedralnej św. Janów w Toruniu*, Toruń 1996

9. Gawłowicz Józef, *Podobno bojaźliwy kanonik*, „Głos Uczelni” 2023, nr 9–10, s.63–69
10. Gąssowski Jerzy, *Spotkanie z Kopernikiem. Kulisy odkrycia*, Toruń 2010
11. Gingerich Owen, *Książka, której nikt nie przeczytał*, Warszawa 2004
12. Górski Karol, *Mikołaj Kopernik. Środowisko społeczne i samotność*, Toruń 2012
13. Iwaniszewska Cecylia Maria, *Obchody Kopernikowskie w Toruniu*, „Wszechświat” 1973, z.7–8, s.215–216
14. Kluczajd Katarzyna, *Kopernikowy rok 1943 w Toruniu i „ujednoczenie” zabudowy ul. Kopernika. Opóźnione obchody polskie 1953 roku*, [w:] Toruńskie rocznice kopernikańskie: fakty, ideologie, kreacje, Toruń 2023, s.31–54
15. Kłosiński Michał, *Pomniki kopernikańskie '73 w Toruniu: pomiędzy zamierzonym a zrealizowanym* [w:] Toruńskie rocznice kopernikańskie: fakty, ideologie, kreacje, Toruń 2023, s. 57–73
16. Kopernik Mikołaj, *Lokacje łąnów opuszczonych*, wydał M. Biskup, Olsztyn 1983
17. Krzemiński Tomasz, *Kopernik i Copernicus: dwie pamięci o toruńskim astronomie*, [w:] Toruńskie rocznice kopernikańskie, fakty, ideologie, kreacje, Toruń 2023, s.15–27
18. Libiszowska Zofia, *Pomniki i pamiątki kopernikańskie w XVIII w.* [w:] Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. Nauki Humanistyczno-Społeczne, seria I, z. 105 Mikołaj Kopernik. Materiały z sesji naukowej poświęconej rocznicy Mikołaja Kopernika, Łódź 1974, s.69–75
19. Łaskiewicz Hubert, *Corpus Mysticum vs. CorporaTerrestria: kościół rzymskokatolicki wobec Mikołaja Kopernika XV-XXI w.* [wykład na Światowym Kongresie Kopernikańskim 12–16.09.2023]
20. Małłek Janusz, *Mikołaj Kopernik. Szkice do portretu*, Toruń 2015
21. Mamela Zdzisław, *Kopernik jako lekarz kapituły warmińskiej i medycyna jego czasów*, Toruń 1997
22. *Mikołaj Kopernik*, opr. Janusz H. Skalski, [w:] *Zasłużeni dla medycyny*, pod red. Janusza H. Skalskiego i Ryszarda W. Gryglewskiego, Poznań 2009, s. 30–35
23. Mikulski Krzysztof, *Kopernik wciąż odkrywany*, „Głos Uczelni” 2023, nr 9–10, s. 6–9
24. Mikulski Krzysztof, *Mikołaj Kopernik. Środowisko społeczne, pochodzenie i młodość*, Toruń 2015
25. *Muzyka i gwiazdy*, [brak aut.], „Nowości. Dziennik Toruński”, 1993.02.19–20, s.1–2
26. *Niedzielska Magdalena, Jubileusz kopernikowski 1843 roku w Toruniu i w Prusach – projekt pomnika i dyskusja nad narodowością* [wykład na Światowym Kongresie Kopernikańskim 12–16.09.2023]
27. *Okupacyjny Toruń w obiektywie Kurta Grimma. Niemiecka fotografia propagandowa ze zbiorów Muzeum Okręgowego w Toruniu*, oprac. red.: Aleksandra Mierzejewska, Joanna Załuska; oprac. katalogu Iwona Markowska, Toruń 2018
28. Popławski Błażej, *Obchody rocznic historycznych: Rok Kopernika i Rok Odrodzenia (1953)*, „Przegląd Historyczny” 2010, t.51, nr 3, s. 387–413
29. Roszak Stanisław, Wieczorek Agnieszka, *Mikołaj Kopernik. Życie po życiu. Osiemnastowieczne księgi pamięci*, Toruń 2023
30. Saar-Kozłowska Alicja, *Dzielo Kopernika na wystawie malarskiej w toruńskim ratuszu w jubileuszowym 1973 roku*, [w:] Toruńskie rocznice kopernikańskie: fakty, ideologie, kreacje, Toruń 2023, s.103–125
31. Sieńkowski Eugeniusz, *Mikołaj Kopernika jako lekarz*, Toruń 2010
32. „Słowo Pomorskie. Numer jubileuszowy” [poświęcony Kopernikowi] 1923.02.18, r.3, nr 39, s. 1–6
33. Such Roman, *Urodzinowy prezent*, „Nowości. Dziennik Toruński” 1993.02.19–20, s.4

34. Sudziński Ryszard, *Obchody kopernikowskie w Toruniu w 1923 roku*, „Rocznik Toruński” 1974,9, s.153–177
35. Tujakowski Alojzy, *Kopernikowskie pomniki*, „Rocznik Toruński” 1973,8, s.71–97
36. *Uroczystości kopernikowskie w Toruniu*, [brak aut.], „Słowo Pomorskie” 1923.02.15, r.3, nr 36, s.3–4
37. Warta Ryszard, *Torunianie! Czapki z głów*, „Nowości. Dziennik Toruński” 2010.02.19, s.2
38. *Wywód słowny założenia pomnika w Toruniu sławnemu rodakowi Kopernikowi w tym mieście zrodzonemu wygłoszony dnia 20 września 1809 roku*, [opr.] Magdalena Niedzielska, Toruń 1993
39. Zakrzewski Tadeusz, *Toruńskie uroczystości kopernikowskie w 1873 r.*, „Rocznik Toruński” 1973,8, s. 21–69

Internet:

40. <https://bip.torun.pl>
41. <https://kopernik550.umk.pl>
42. <https://kujawsko-pomorskie.pl>
43. <https://senat.gov.pl>
44. <https://torun.pl/pl/kopenik550>

STRESZCZENIE:

Artykuł powstał z okazji przypadającej w 2023 roku 550-tej rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika. Zawiera krótki przegląd wybranych toruńskich uroczystości, upamiętniających okrągłe rocznice urodzin bądź śmierci uczonego, na przestrzeni stuleci. Przedstawia pokrótce różnice w postrzeganiu astronoma w zależności od uwarunkowań społecznych, politycznych i narodowych.

SŁOWA KLUCZOWE: Mikołaj Kopernik 1473–1543, Astronomia, Rocznicie kopernikańskie, Rok jubileuszowy 2023, *O obrotach ciał niebieskich*, *De revolutionibus orbitum coelestium*, Toruń 1473–2023

ABSTRACT:

The article was written to mark the 550th birthday anniversary of Nicolaus Copernicus in 2023. It offers a succinct overview of selected events that took place in Toruń over the centuries to commemorate major birthday or death anniversaries of the scientist. It briefly presents the differences in perception of the scholar, depending on social, political or national circumstances.

KEY WORDS: Nicolaus Copernicus 1473–1543, Astronomy, Copernican anniversaries, Jubilee year 2023, *On the Revolutions of the Celestial Spheres*, *De revolutionibu sorbitum coelestium*, Toruń 1473 – 2023